

PRIMANJKUJE NAM NARAVI PREPUŠČENIH GOZDOV

// Domen Stanič, Tomaž Mihelič

Slovinci se postavljamo z dobro ohranjenimi gozdovi in sonaravnim načinom gozdarjenja. Pa je temu res tako? Dokler nismo začeli ocenjevati našega gozdarjenja skozi oči varstva ptic, smo bili prepričani, da gospodarimo dobro, zdaj pa vidimo, da lahko nekatera področja upravljanja še precej izboljšamo.

Slovenija se uvršča v sam vrh evropskih držav po deležu gozda.

foto: **Domen Stanič**

Slovenija se uvršča v sam vrh treh najbolj gozdnatih evropskih držav. V primerjavi z drugimi državami nam je uspelo ohraniti navidezno dokaj naravne gozdne sestoje, predvsem po zaslugi večstoletne tradicije sonaravnega gozdarjenja. Zavedati pa se moramo, da imamo ohranjenih le manj kot 1 % starih, povsem naravnih sestojev. Te fragmente prvobitne narave najdemo le še znotraj majhnih in maloštevilnih gozdnih rezervatov. Zakaj pa so stari, naravni gozdovi sploh pomembni? Ali ni sonaravno gospodarjen gozd dovolj za varovanje gozdne biodiverzitete? Na tovrstna vprašanja bomo skušali odgovoriti v tem članku.

NARAVNI GOZDOVI Z OBILICO ODMRLEGA DREVJA

Stari, naravni gozdovi nastajajo stoletja in imajo v primerjavi z gospodarskimi gozdovi, ki jih človek nenehno spreminja, izjemno bogato vrstno pestrost. Ta pa se pogosto ne kaže v drevesni pestrosti, saj v starih, naravnih gozdovih pogosto ostanejo

Izkoriščanje naravnih virov ni kot mavrica, katere konca ne dosežeš nikoli.

le zmagovalci, rastiščno najbolj prilagojene vrste dreves. Ti gozdovi so ključni za preživetje mnogih drugih rastlinskih in živalskih vrst ter gliv. Nekatere vrste so povsem odvisne od naravnih gozdov in v močno spremenjenih sestojih sploh ne morejo preživeti. Tem vrstam pravimo gozdni specialisti, ker so ozko vezane na določen tip gozda ali element v njem. Eno glavnih meril, po katerem najlažje razlikujemo naraven gozd od gospodarskega, je količina odmrle lesne mase. Ta je pomemben indikator naravnosti gozdov in biotske raznolikosti. Ocenjeno je, da kar tretjina gozdnih evropskih vrst za prehranjevanje in/ali življenjski prostor potrebuje odmrlo drevje, med temi so številni gozdni specialisti. **Belohrbti detel** (*Dendrocopos leucotos lilfordi*), specialist starih bukovih gozdov, v svojem habitatu potrebuje 35-60 m³/ha odmrle lesne mase, kar lahko pomeni 15-25 % celotne lesne zaloge. A povprečna količina odmrle lesne mase v slovenskih gospodarskih gozdovih znaša 10-14 m³/ha, zato nas ne čudi, da je ta vrsta pri nas zelo redka. Pogostejša je le v nekaterih gozdnih rezervatih in pragozdnih ostankih, kjer so povprečni volumni odmrlega lesa zelo visoki: od okrog 60 m³/ha do več kot 200 m³/ha. Nekaj pragozdnih rezervatov je celo takih, da njihov delež odmrle lesne mase presega

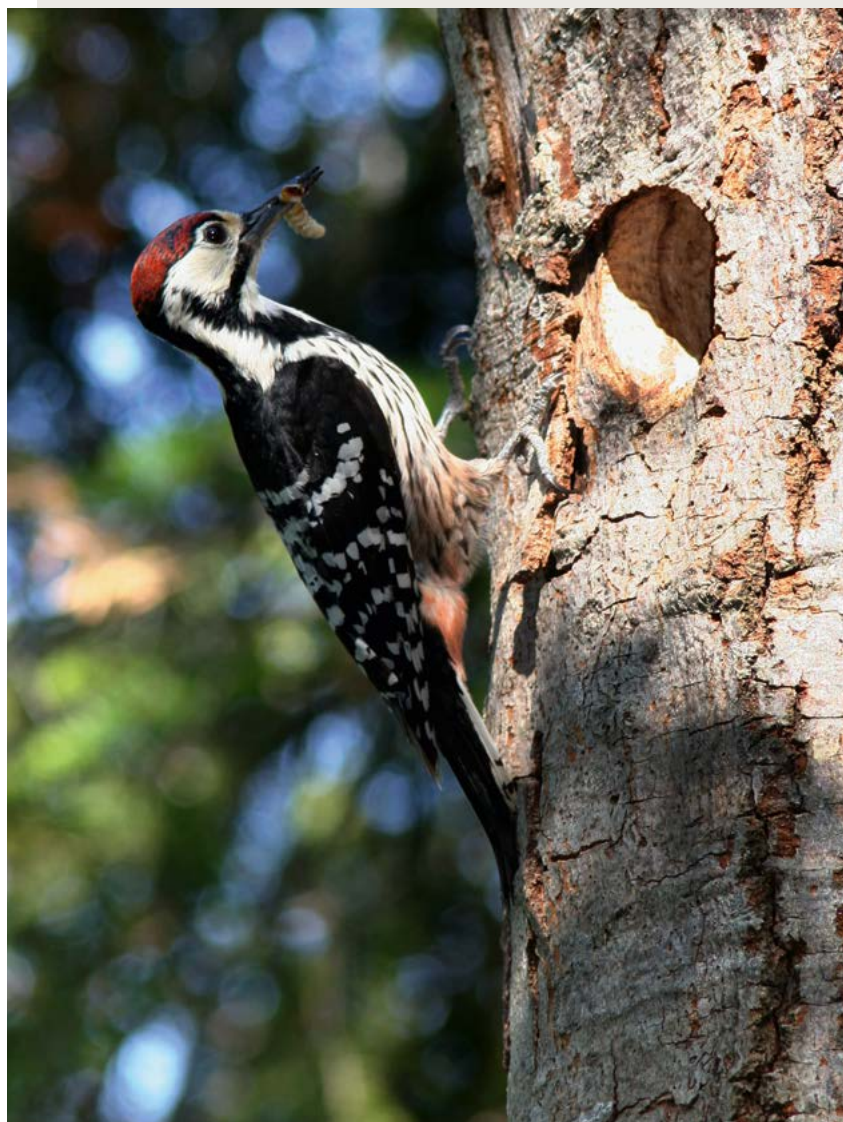
800 m³/ha. Gozdni rezervati pa so žal premajhni, da bi zagotovili dolgoročen obstoj belohrbtega detla pri nas. Vrsti se je uspelo ohraniti tudi na račun neodprtih predelov gozda (tj. predelov gozda brez gozdnih prometnic) z nizko intenziteto sečnje, ki pa jih žal hitro izgubljam.

Najpomembnejše ostanke odmrlih dreves tvorijo tako stoječa kot ležeča debla, obe zvrsti pa imata mnoge funkcije za gozdni ekosistem. Stoječa debela (sušice) z dupli služijo predvsem kot gnezdišča in zatočišča za živali (ptice, manjše sesalce, nevretenčarje), detli in žolne pa se na njih tudi aktivno hranijo. Ležeča debela (podrtice), ki se počasi razgrajajo, so ravno tako pomembna za prehrano nešteti organizmov, na njih pa se pogosto naseljujejo klice dreves (jelka, smreka), ki tam najdejo boljše razmere za rast. Nadvse pomemben parameter je tudi debelinski razred odmrlega drevja. Višjo habitatno vrednost za organizme imajo predvsem debelejša debela (premera 30 cm in več), ker so v času in prostoru bolj obstojna in zato zagotavljajo večje število habitatnih niš. Bistveno manjšo vrednost pa imajo sečni ostanke in tanjše veje, ki hitreje razpadejo in za večino gozdnih organizmov ne predstavljajo primerne habitata.

BELOHRBTI DETEL

(*Dendrocopos leucotos lilfordi*) je specialist starih bukovih gozdov.

foto: **Tomaž Mihelič**

BELOHRBTI DETEL

(*Dendrocopos leucotos lilfordi*)

Belohrbti detel velja za eno najredkejših vrst žoln v Evropi. Kontinent poseljujeta dve podvrsti: *leucotos* osrednjo, severno in vzhodno Evropo, *lilfordi* pa gorovja južne Evrope. Podvrsti se ekološko in morfološko razlikujeta, novejša genetske raziskave pa so pokazale tudi daljšo zgodovinsko izoliranost med obema. *Lilfordi* je evlucijsko starejša podvrsta, je pa tudi bolj ogrožena, saj je njeno območje razširjenosti omejeno in ponekod fragmentirano. Belohrbti detel je v Sloveniji zastopan ravno s podvrsto *lilfordi*, njegova populacija pa je ocenjena na 100-150 gnezdečih parov. Če vemo, da je to specialist bukve, ki je gradnica večine slovenskega gozda, lahko opazimo neverjeten vpliv, ki ga ima gozdarstvo na to vrsto. Danes naseljuje predvsem stare bukove gozdove, na višjih nadmorskih višinah, kjer so ti zaradi razmeroma težje dostopnosti bolje ohranjeni. Med detli velja za prehranskega specialista, saj se hrani skoraj izključno z ličinkami hroščev, predvsem kozličkov (Cerambycidae), ki jih najde v mrtvem lesu. Za preživetje torej nujno potrebuje velike količine odmrlega drevja, prevladovati pa morajo debelejša drevesa. Belohrbti detel je odlični indikator naravnih gozdov in krovna vrsta, z varstvom katere posredno varujemo tudi druge ogrožene organizme, ki živijo v istem habitatu. Raziskave so pokazale, da ima belohrbti detel zelo velik domači okoliš (ta lahko pokriva tudi več sto hektarjev), za njegovo ohranjanje so zato nujno potrebna večja sklenjena gozdna območja, izvzeta iz vsakršne gospodarske rabe.

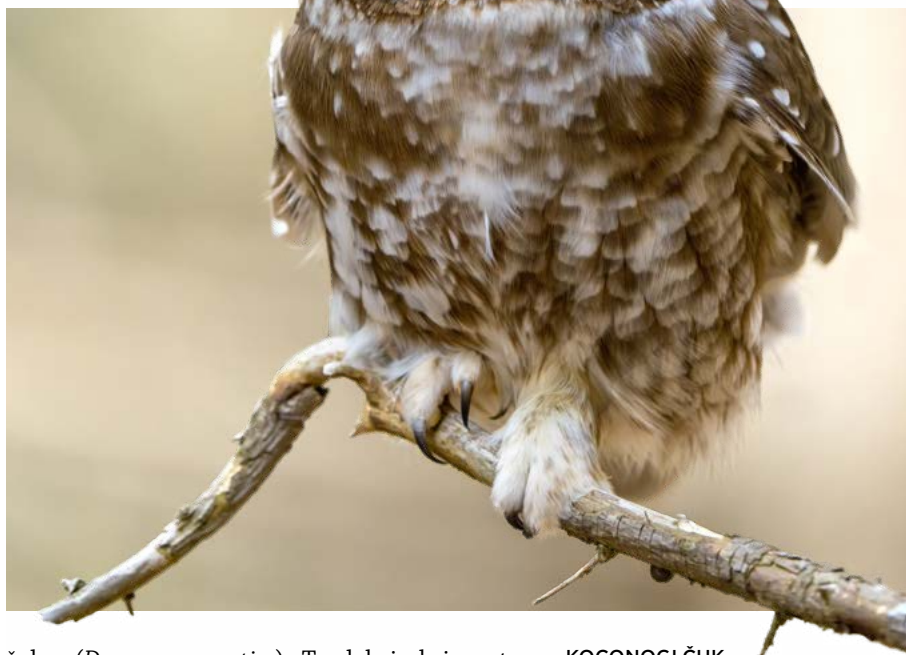
Za ohranjanje naravnega gozda naredimo največ, če v gozdu ne naredimo nič!

Od mrtve lesne mase je odvisnih tudi mnogo drugih manjših organizmov, predvsem nevretenčarjev in gliv, ki opravljajo ključno vlogo pri razgradnji in kroženju snovi v gozdu. Saproksilne vrste, ki so vezane na odmirajoč ali odmrli les, sodijo danes med najbolj ogrožene organizme na evropski ravni. Mnoge vrste saproksilnih hroščev, med katerimi je verjetno najbolj poznan alpski kozliček (*Rosalia alpina*), so se znašle na rdečih seznamih ogroženih vrst, številne druge pa so lokalno že izumrle. Glavni razlog njihovega ogrožanja pa je izguba habitatov, kot posledica pomanjkanja mrtvega lesa v gozdovih.

Poleg omenjene habitatne vrednosti za gozdne organizme je odmrta lesna masa pomembna tudi z vidika kroženja hranil, uravnavanja vlažnosti gozda, preprečevanja erozije in nenazadnje tudi dolgoročnega skladiščenja ogljika. Odmrta lesna masa je v gozdu vedno obstajala in je torej ključni element vsakega zdravega, naravnega gozda.

Značilnost naravnih gozdov so tudi velika, stara drevesa, ki v ohranjenih gozdovih dočakajo visoko starost. Taka drevesa imajo izjemno pomembno ekološko funkcijo, saj zagotavljajo številne ekološke niše mnogim vrstam ptic in drugim živalim. Stara drevesa so prepredena z dupli, ki nastanejo po naravni poti ali pa jih izdolbejo detli in žolne. Take drevesne votline nudijo zatočišča sekundarnim duplarjem, vrstam, ki same niso zmožne tesanja v les. Med njimi je več vrst manjših sesalcev, netopirjev, nevretenčarjev in nenazadnje tudi ptic.

Koconogi čuk (*Aegolius funereus*) je za gnezdenje skoraj popolnoma odvisen od starih dupel črne

žolne (*Dryocopus martius*). To dokaj skrivnostno vrsto sove bomo le redko videli, saj je aktivna izključno ponoči. Pri nas prebiva v gorskih iglastih in mešanih gozdovih alpskega loka in Dinaridov. Manjša dupla pridejo prav številnim drugim vrstam ptic, med katerimi so sinice (Paridae), brglez (*Sitta europaea*) in muharji (Muscicapidae). V to zadnjo skupino spada tudi **mali muhar** (*Ficedula parva*), v Sloveniji redka gnezdilka, ki se v nasprotju s številnimi drugimi selivkami, ki zimo preživijo v topli Afriki, vsako jesen odseli na prezimovanje v Indijo. Petje malega muharja lahko slišimo le v vlažnih bukovih gozdovih nekaterih alpskih dolin, kjer so mu na voljo stara drevesa z dupli.

KOCONOGI ČUK

(*Aegolius funereus*) je za gnezdenje skoraj popolnoma odvisen od dupel črne žolne (*Dryocopus martius*).

foto: Jure Novak

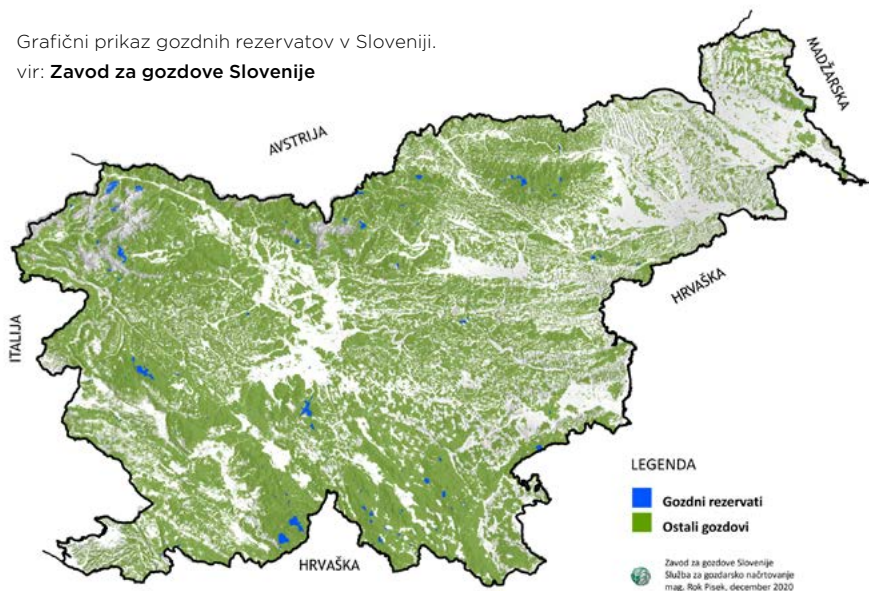

Pesem MALEGA MUHARJA

(*Ficedula parva*) lahko pri nas slišimo le v vlažnih bukovih gozdovih nekaterih alpskih dolin.

foto: Jure Novak

Grafični prikaz gozdnih rezervatov v Sloveniji.
vir: **Zavod za gozdove Slovenije**

VELIKI PTICI, KI POTREBUJETA MIRNE GOZDOVE

Stara in velika drevesa v ohranjenih gozdovih so zelo pomembna še za eno vrsto gozdnih specialistov, **črno štorčljo** (*Ciconia nigra*). Ta plaha ptica si gnezdo iz vej zgradi na velikem drevesu v mirnem predelu gozda. V primerjavi z belo štorčljo (*Ciconia ciconia*), ki ima rada bližino človeka, se črna štorčlja ljudem izogiba. Njen dom so vlažni gozdovi v nižinskem in gričevnatem svetu, kjer v gozdnih potokih lovi svoj plen (ribe, dvoživke, plazilce ipd.). Zaradi vse večjega poseganja človeka v gozdni prostor so gnezdišča črne štorčlje pogosto izpostavljena motnjam. V gričevnatem svetu zaradi odpiranja sekundarnih dolin za sečnjo, pogosto gradimo nove gozdne prometnice. Teh pa zaradi reliefa običajno ni mogoče vzpostaviti drugod, kot tik ob gozdnih vodotokih. Zato je razumljivo, da je primernih gnezdišč in prehranjevališč za črno štorčljo vse manj. Človek je vse bolj navzoč tudi v najbolj odročnih gorskih gozdovih. Tam živi še en gozdni specialist, ki je izjemno občutljiv za vznemirjanje. To je **divji petelin** (*Tetrao urogallus*), prebivalec gorskih iglastih gozdov in naša največja kura. Ker je zelo plah, lahko že najmanjša motnja ali poseg v njegovo življenjsko okolje ogrozita njegov gnezditveni uspeh. Graditev novih gozdnih prometnic, sečnja, porast rekreacije in športnih aktivnosti v naravnem okolju ter vznemirjanje na gnezdiščih so pomemben dejavniki ogrožanja te vrste v Sloveniji. Divji petelin zato nujno potrebuje gozdna zavarovana območja v obliki funkcionalnih mirnih con, ki mu zagotavljajo mir, predvsem v času razmnoževanja.

GOZDNI REZERVATI

Gozdni rezervati so gozdovi, ki so bili zaradi svojih razvojnih značilnosti, pomembnosti za raziskovalne namene in z vidika varovanja narave izključeni iz gospodarske rabe. Gre torej za gozdove, ki so prepuščeni naravnemu razvoju in v katere človek ne posega. Čeprav so jih gozdarji prvotno začeli izločati v raziskovalne namene, je sedaj njihova funkcija močno prerasla v ohranjanje biotske raznolikosti naravnega gozda. Gozdnih rezervatov je v Sloveniji 171, ki v skupni površini pokrivajo okrog 9500 ha, kar pomeni 0,8 % površine vseh gozdov v državi. Nekateri gozdni rezervati so posebno pomembni, ker varujejo pragozdne ostanke, torej prvinske gozdove, v katere človek ni nikoli posegel. Drugi rezervati (večina je takšnih) pa so gozdovi, ki so bili v preteklosti sicer gospodarjeni, a so jih pred približno 40-50 leti izločili iz gospodarjenja in se od takrat razvijajo po naravni poti.

Vlažni gozdovi v nižinskem in gričevnatem svetu so dom **ČRNE ŠTORČLJE** (*Ciconia nigra*), ki v gozdnih potokih lovi svoj plen.

foto: **Jure Novak**

Odmrta lesna masa je ključni element vsakega naravnega gozda.

foto: **Domen Stanič**

Že najmanjša motnja ali poseg v njegovo življenjsko okolje lahko ogrozita gnezditveni uspeh **DIVJEGA PETELINA** (*Tetrao urogallus*).

foto: **Jure Novak**

SONARAVNO GOSPODARJENJE Z GOZDOM V SLOVENIJI V LUČI GOZDNIH SPECIALISTOV

Sonaravno gozdarjenje je način gospodarjenja z gozdom, ki je v Sloveniji splošno uveljavljen, saj ima dolgo in uspešno tradicijo. Glavni načeli te prakse sta trajnost pridobivanja lesa in naravi prijazno poseganje v gozd. Pri upravljanju se poskuša v čim večji meri posnemati vzorce in procese iz naravnih gozdov, na način, da se zagotovita stalna poraščanost in naravna regeneracija z avtohtonimi drevesnimi vrstami. Posledično so gospodarjeni gozdovi pri nas navidezno precej naravni, saj je starostna struktura dreves raznolika. Eden izmed glavnih ciljev sonaravnega gospodarjenja z gozdom je tudi ohranjanje biotske raznolikosti. V takem modelu gospodarjenja se torej sočasno na istem območju ohranja ekološko funkcijo gozda, hkrati pa v njem poteka proizvodnja lesa.

Od vsega našega gozda je ohranjenih le manj kot 1 % starih, naravnih sestojev.

V Sloveniji se tako močno zanašamo na načela sonaravnega gospodarjenja, da je mreža gozdnih zavarovanih območji izjemno skromna. Gozdni rezervati pokrivajo le 0,8 % skupne površine gozdov v državi. Varovanje in ohranjanje gozdne biotske raznolikosti in ogroženih vrst zato pove-

čini poteka v gospodarskih gozdovih, tudi prek omrežja območji Natura 2000. Ker je Slovenija izjemno gozdnata, ni čudno, da zajemajo območja Natura 2000 kar 45 % vsega našega gozda. Ali je torej sonaravni način gospodarjenja dovolj za ohranjanje gozdne biotske raznolikosti? Za večino

Pošlji SMS
GOZD5
na **1919**
in prispevaj
5€!

Z SMS donacijo lahko tudi vi pripomorete k doseganju našega cilja - nakupu gozda, ki ga bomo vrnili naravi.

DOMEN STANIČ je zaposlen kot varstveni ornitolog na DOPPS-u. V naravnem rezervatu Škocjanski zatok skrbi za monitoring ptic in bazo podatkov, številne popise ptic pa opravlja tudi drugje na terenu. V sklopu projekta Varuhi naravnih gozdov se posveča raziskovanju belohrbtega detla. Najbolj ga zanimajo prav detli in gozdna ekologija, predvsem v povezavi z duplarji in odmrlo lesno maso.
foto: **Sara Cernich**

TOMAŽ MIHELIČ je zaposlen kot varstveni ornitolog na DOPPS in je vključen v številne raziskave ptic. Bil je koordinator Atlasa ptic Slovenije in Evropskega atlasa gnezdičk. Trenutno je vključen v uvajanje mirnih con za divjega petelina in belko v Triglavskem narodnem parku, obsežne akcije varstva velike uharice in preprečevanje elektroudarov na daljnovodih ter raziskave koconogih kur, gozdnih sov in žoln v Dinaridih na Hrvaškem.
foto: **Miloš Bartol**

pogostejših gozdnih vrst, ki za svoje preživetje ne potrebujejo odmrlega drevja, so slovenski gozdovi verjetno odlični habitat. Kako pa je z gozdnimi specialisti, ki so odvisni od mrtvega lesa? Raziskave jasno kažejo, da nam močno primanjkuje primernih količin in debelin odmrlega drevja v skoraj vseh gospodarskih gozdovih Slovenije. Večji delež vsega odmrlega drevja sestavljajo ostanki manjšega premera, ki imajo zelo omejeno vrednost za specializirane gozdne organizme. Posledično je stanje ohranjenosti populacij nekaterih vrst, denimo belohrbtega detla, pri nas zaradi tega slabo. Sonaravno gozdarjenje, kot ga poznamo, ni dovolj za varstvo tega segmenta biodiverzitete, za katerega pa smo se zavezali, da ga bomo varovali. Ta model upravljanja je tako odlično izhodišče za izboljšave. Za ohranjanje biotske raznolikosti, ki je tudi eden izmed ciljev gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji, mora biti naša prioriteta za prihodnost tudi zagotavljanje primernih količin in kakovosti odmrlega drevja v gospodarskem gozdu. Sočasno za obstoj gozdnih specialistov potrebujemo tudi večje površine gozdnih rezervatov. Teh stališč pa v zadnjem času ne zagovarjajo le naravovarstveniki, marveč tudi vsa tista gozdarska stroka, ki v učinkovitem varovanju gozdne biodiverzitete vidi izziv trajnostnega gospodarjenja z gozdovi. In če je v načelo sonaravnega gospodarjenja slovenskim gozdarjem do sedaj uspelo vključiti mnoge zahtevne izzive, verjamemo, da bodo uspešni tudi pri tem.

Z GOZDOVI VSE BOLJ INTENZIVNO UPRAVLJAMO

V zadnjem desetletju, še posebej po velikih ujmah, se je gozdarski sektor v Sloveniji močno okreplil z mehanizacijo, gospodarjenje z gozdom pa postaja vse intenzivnejše. Po podatkih Zavoda za gozdove Slovenije je od leta 2004 v povprečju vsako leto zgrajenih več kot 400 km novih gozdnih prometnic, ki služijo spravilu lesa. Posledično z odpiranjem gozdov izgublamo vse več dragocenih sestojev, tudi takih, ki so bili doslej le malo gospodarjeni ali celo nedotaknjeni. Območja Natura 2000, ki so ciljno opredeljena tam, kjer prebivajo najbolj občutljive vrste, pri tem žal niso izjema. Evropska zakonodaja pa nas zavezuje, da na teh območjih skrbimo za ugodno stanje ohranjenosti ciljnih vrst živali, rastlin in habitatnih tipov. Ocenjujemo, da je stanje v slovenskih gozdovih z vidika varstva

gozdnih specialistov slabše, kot je bilo na začetku stoletja ob uveljavitvi območij Natura 2000. Tovrstne trende je sicer izjemno težko ugotavljati, saj so vrste redke in težavne za spremljanje, tako da navadno za potrditev trenda potrebujemo dolge časovne nize podatkov. Vseeno pa lahko najdemo zgovorne primere, kjer lahko ciljna vrsta popolnoma izgine, ko na območju poteka intenzivno gospodarjenje. Zelo jasen primer za to je belohrbti detel v dolini Pendirjevke na Gorjancih.

AKCIJA »POSTANI VARUH GOZDNIH SPECIALISTOV«

Populacije nekaterih gozdnih ptic so zaradi gozdarjenja močno zdesetkane in jih je najtežje varovati v modelu sonaravnega gozda. Pa vendar poznamo rešitve: potrebujemo predvsem učinkovito in hitro opredelitev gozdnih površin, ki jih bomo prepustili naravnemu razvoju. Če malo poenostavimo, lahko rečemo, da za ohranjanje naravnega gozda naredimo največ, če v gozdu ne naredimo nič! V okviru projekta Varuhi naravnih gozdov želimo začeti povečevati delež naravi prepuščenih gozdov, ki nam jih v uradni mreži zavarovanih območij močno primanjkuje. Zavedamo se, da odločitve prepuščanja gozda naravi ne moremo prelagati na lastnike gozda. S pomočjo srčnih ljudi - varuhov, bomo zbirali sredstva za nakup vsaj 10 hektarjev gozda, ki ga bomo dolgoročno podarili oz. vrnili naravi. To ni veliko, ampak nekje je treba začeti! V ta gozd ne bomo posegali, prepustili ga bomo naravnemu razvoju in s tem prispevali k dolgoročnemu ohranjanju gozdnih specialistov ter številnih drugih gozdnih organizmov. Prepričani smo, da znamo Slovenci narediti korak naprej pri varovanju naših dragocenih gozdov in pristopiti k varstvu najbolj ogrožene komponente biotske raznolikosti v njih.

Akcijo že podpirajo nekateri znani obrazi in ustanove. Podpri jo tudi ti! Sodeluje lahko prav vsak: posameznik ali podjetje. Obišči www.gozdnispecialisti.si in spoznaj, kako lahko pomagaš ohraniti naše naravne gozdove in ogrožene vrste v njih, tudi za prihodnje generacije.

VIRI:

- DENAC, K., MIHELIČ, T. (2015): Status in varstvo belohrbtega detla *Dendrocopos leucotus* v Sloveniji. - *Acrocephalus* 36 (164/165): 5-20.
- GRCE, D., FIRM, D., FLAJSMAN, K., PISEK, R., ROZENBERGAR D., RUGANI, T., NAGEL, T. A. (2014): Kritična presoja vloge gozdnih rezervatov in gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji pri ohranjanju biotske raznovrstnosti. - *Gozdarski vestnik* 72: 7-8.
- NAGEL, T. A., FIRM, D., PISEK, R., MIHELIČ, T., HLADNIK, D., de GROOT, M., ROZENBERGAR, D. (2017): Evaluating the influence of integrative forest management on old growth habitat structures in a temperate forest region. - *Biological Conservation* 216: 101-107.
- WWF (2004): Deadwood - Living forests: the importance of veteran trees and deadwood to biodiversity.
- URADNI LIST RS (2020): Uredba o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom. Št. 88/05, 56/07, 29/09, 91/10, 1/13, 39/15 in 191/20.